

УДК 81' 373. 422: 801.8

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-17>

ТРОПЕЇЧНИЙ ВИМІР ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ ТАРАСА МЕЛЬНИЧУКА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ЧАГА»)

Стефурак Роксолана

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ORCID ID: 0000-0002-9612-3851

У статті розкрито актуальну тему – лінгвістичний аналіз лексико-стилістичних одиниць, вжитих у переносному значенні, які є засобами конструювання образності поетичного тексту, конститутивними елементами його тропеїчного виміру. У науковій розвідці проаналізовано тропи як лінгвістичну категорію, визначено домінуючі тропеїчні структури поетичного тексту поета з Прикарпаття Тараса Мельничука.

Поняття «тропеїчний вимір» у статті визначено як конститутивний елемент авторської побудови образності у широкому розумінні, у вузькому – як сукупність тропів.

У статті доведено, що домінуючими тропеїчними одиницями досліджуваного тексту є метафори (дієслівні метафори, іменникові метафори, метафори-словосполучення), епітети (усталені епітети, фразеологізовані епітети, оказіональні епітети, кольористичні епітети, епітети-прикладки), порівняння (сполучниковий порівняльний зворот, порівняння у формі орудного відмінка, порівняльне речення, описове порівняння, порівняльно-приєднувальні конструкції).

*У статті описано такі функції тропів у тексті Тараса Мельничука, як: **експресивна** (формує ілюстративно-образний матеріал твору); **символічна** (локалізує в кольороназвах національно марковані семи); **інтертекстуальна** (вмонтовує в текст інформацію з відомих прецедентних феноменів); **естетична** (візуалізує авторський естетичний ідеал); **текстотвірна** (конструює образний смисл тексту).*

***Ключові слова:** тропеїчний вимір, троп, метафора, епітет, порівняння, перифраз, оказіоналізм, вторинна семантизація, переносне значення, функції тропів, поетичний текст.*

Stefurak Roksolana

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Language

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE TROPE DIMENSION OF THE POETIC TEXT OF TARAS MELNYCHUK (BASED ON THE COLLECTION “CHAGA”)

The article is devoted to the relevant topic of linguistic analysis of lexical and stylistic units used in a figurative sense, which are means of constructing the imagery of a poetic text and are constitutive elements of its trope dimension. The article describes the scientific views on tropes as a linguistic category and analyzes the key trope structures of the poetic text of Taras Melnychuk, a poet from Prykarpattia.

The concept of “trope dimension” is defined in the article as a constitutive element of the author’s construction of imagery in the broad sense, and as a set of tropes in the narrow sense.

The article proves that the dominant trope units of the studied text are metaphors (phrase metaphors, verbal and nominal metaphors), epithets (established epithets, phraseologized epithets, occasional epithets, coloristic epithets), comparisons (comparative phrase with conjunctions like, as, as if, as though; instrumental case; comparative sentence; descriptive comparison; comparative-conjunctive constructions).

The article describes the following functions of tropes in a poetic text: expressive, which enables the creation of indicative polarity and illustrates the author's dominant semantic oppositions; expressive-symbolic, which localizes additional associative semes in color-names; intertextual, which «refers» to additional sources of information thanks to key onomastic units in the text; aesthetic, which consists in the use of tropes as beautiful figurative constructs that are memorable, visualize the author's poetic image of the world; text-forming, which consists in the formation of the figurative meaning of the text through the functioning of various tropes.

Key words: *trope dimension, trope, metaphor, epithet, comparison, periphrasis, occasionalism, secondary semantization, figurative meaning, functions of tropes, poetic.*

Вступ. Поетична текстова канва збірки «Чага» Тараса Мельничука скомпонована з мовних одиниць, вжитих у переносному значенні і включених у різнотипні тропи, серед яких домінують метафори, порівняння, епітети.

Слід зазначити, що тропи в поезії Тараса Мельничука функціонують не тільки як засіб образності чи вираження оказіонального ілюстрування картини світу, а як оригінальне «декорування» тексту, формування його аксіологічного, естетичного, культурологічного потенціалу, оскільки саме ці індивідуально-авторські конструкції додають зображальності та асоціативної глибини поетичному твору, працюють візуалізаційними центрами художнього світобачення митця. Саме тому **мета** статті – лінгвістичний аналіз тропеїчного виміру поетичного тексту Тараса Мельничука.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що лінгвостилістичний аналіз тропеїчного виміру художнього тексту є ключовим у сучасних лінгвостилістичних студіях, і саме індивідуально-авторські метафори, епітети, порівняння тощо є основними складниками аналізованого текстового простору (Мельничук Т. Чага. Коломия : «Вік» ; «Просвіта», 1994. 176 с.). Далі в тексті статті вказуватимемо номер сторінки, з якої цитуватимемо сегмент тексту.

Методи та методи дослідження: описовий (застосовано для систематизації та характеристики тропеїчних елементів); метод контекстуального аналізу (використано для з'ясування особливостей семантики тропів у поетичному тексті); лінгвостилістичний аналіз (актуалізовано для визначення функційного навантаження тропів у поезії Тараса Мельничука).

Результати та дискусії. Тропеїчний вимір поезії Тараса Мельничука трактуємо як один із домінантних елементів оказіональної образності, тобто сукупність тропів, яку можна узагальнити у «вигляді схеми трьох функціональних полів – подібності (порівняння, метафора, епітет літота/гіпербола), суміжності (метонімія, перифраза), протилежності (іронія, оксиморон)» [4, с. 182].

Тропи як конститутивні елементи поетичної картини світу окремого автора ставали предметом аналізу в різних аспектах: лексико-семантичному та лінгвостилістичному (Н.І. Бойко, С.Я. Єрмоленко, Т.А. Єщенко, Л.І. Мацько, А.К. Мойсієнко, Л.О. Пустовіт, Л.О. Ставицька, Л.В. Струганець, О.М. Тищенко); лінгвокогнітивному (Л.І. Белєхова, Т.П. Павлюк, О.О. Селіванова, М.В. Скаб); етнокультурному (В.М. Гнатюк, В.В. Жайворонок, В.І. Кононенко, Г.С. Лозко).

Мовознавці кваліфікують троп як «(гр. τρόπος – зворот) – мовностилістичний зворот, що полягає у вживанні слова або вислову в непрямому, переносному значенні для досягнення

відповідного виражально-зображального ефекту: метафора, метонімія та ін.» [5, с. 692–693]. Оскільки троп як слово чи словосполучення, вжите в переносному значенні, має зображальний потенціал, то в процесі текстотворення його автор використовує стилістичний будівельний матеріал, за допомогою якого текст набуває образності, асоціативності, а отже, оригінальності в плані художнього змісту.

Асоціативно-образне значення слова (вторинне, переносне) в межах тропа формується різновекторно:

- на основі подібності (метафора, порівняння): *І збанком сонця п'ють смереки / Туману біле молоко. / Висять тут роси, як суніці, / Повітря чисте, наче сніг* (с. 27);
- на основі контрасту (оксиморон, антитеза, антифразис): *Я, тимчасовий, граю вічність...* (с. 75); *Звільнить тебе – скувати свої руки* (с. 75);
- на основі суміжності (наприклад, метонімія): *Уцю ніч я накриюся горем, ... / І печаль свою ніжно пригорну* (с. 83);
- на основі кількісної характеристики (синеκδοха чи гіпербола): *Перепілку в танець запросив крилом* (с. 122); *Мільйоннолітній, – радію, / Що світ – не пуца, / Не попелище, не крига* (с. 139).

Цитати поезії Тараса Мельничука ілюструють густу тропеїчність, семантичну полівекторність, асоціативність, зумовлену «нарощенням змісту і конотації» [2, с. 451] на денотативне значення лексем-складників тексту. Отже, тропотвірні компоненти тексту формують поетичну картину світу і є ключовим в ідіостилі.

Тропеїчна канва поетичного текстового простору Тараса Мельничука зазвичай сформована з метафор, перифраз, оксиморонів, епітетів, порівнянь, які характеризуються оказіональністю, виражальною спроможністю, асоціативно-образним наповненням.

Досліджувані тропеїчні конструкти є вузловими образотвірними центрами, здатними формувати множинну семантику, різнотипні смислові лінії, унікальність завдяки нетиповій сполучуваності слів у фіксованій формі іменникової чи дієслівної метафори, означуваного і художнього означення, порівняння, оксиморона, перифрази тощо. Незважаючи на формальну обмеженість, тропи характеризуються сиінкретичністю й багатограним семантичним напластуванням. Саме тому в досліджуваному тексті вони мають потужний естетичний потенціал.

Домінують у поетичній збірці Тараса Мельничука «Чага» різнотипні метафори, порівняння й епітети.

Названі тропи у поетичному тексті є частотними й оказіонально наснаженими в плані образної семантики, формують оригінальний лексико-семантичний рівень тексту.

У поетичному тексті Т. Мельничука домінують дієслівні та іменникові метафори.

Дієслівні метафори мають формулу «іменник + дієслово»: *лизали кров холодні хвилі* (с. 21), *яблука з кошика виглядають* (с. 133), *забилося серце вишні* (с. 104), *... дорога знає про завтра* (с. 111), *сум не випив мене до краю* (с. 113), *задихаються в мурах міста* (с. 150), *дзвенять блакити, фіотети, / і пахнуть хвилі...* (с. 97), *... а вишнева дорога / знов іскристо біжить по землі* (с. 139), *тремтить ріка* (с. 20), *перепілки косять стерню* (с. 19), *Березень скрадається з вербами* (с. 104), *бредє тополя у вечірній степ* (с. 50).

Слід зазначити, що дієслівні метафори в тексті Тараса Мельничука інколи синкретизуються за семантикою з оксимороном: *...стане любом нелюб* (с. 23), *... обертати ненависть на любов* (с. 25); *у смиренні смиренність убий, ... болем спалити радість, ... забути у радості біль* (с. 85).

Іменникові (генітиві) метафори побудовані за моделлю «іменник + іменник (чи субстантив)»: *пісня волі* (с. 63), *іскра снаги* (с. 56), *ночі чорне плече* (с. 83), *хвоя спідниць*

(с. 131), *полонянка журби* (с. 53), *голосіння червоної ружі* (с. 117), *революції жар* (с. 12), *консервація дум* (с. 11), *тихолетний сміх очей* (с. 112).

Іменникові метафори теж нерідко поєднані за формою і змістом з моделлю оксиморона: *віра безвір'я* (с. 65), *безмов'я мови* (с. 69), *міра безмір'я* (с. 65).

Іменникові метафори в тексті Тараса Мельничука інколи побудовано завдяки оказіональним лексемам:

- *кінець покруча-світу* (с. 65);
- *грози веснохмар* (с. 114).

Авторські новотвори у структурі метафори називають новостворені творчою уявою референти (*калінята* – діти калини, *веснохмари* – весняні хмари), семантику яких можна зрозуміти не лише з контексту, але й із їхньої внутрішньої форми (асоціативно-образної ознаки, закріпленої в неолексемі), семантичного напластування плану змісту сусіднього слова (*грози веснохмар* = *гроза* + *хмара* + *весна*), що й породжує множинність трактування вторинної семантики тропа на базі лексичних значень його вербальних складників та асоціативно-образного мислення реципієнта.

У досліджуваному тексті автор часто використовує образні описові конструкції, що зовні нагадують метафору, оскільки в основу переносного значення перифрази покладено подібність. Перифрази в контексті часто синкретизовані з метафоричними й оксиморонними конструктами, епітетами, порівняннями.

Наприклад:

- **метафора-перифраз**: *Пролісок – жених тендітний*. / *Ракета – медведиця здиблена* (с. 83), ... *дерева – зелені птахи* (с. 103);
- **епітет-перифраз**: *І святість опліччя брунатна* – / *Дівоче невіддане віно* (с. 128), *Моя знадо – сонячне ладо* (с. 132);
- **порівняння-перифраз**: *Гори – верблюди білі* (с. 113), *Круті повороти – спасіння* (с. 23);
- **оксиморон-перифраз**: *Він подивився на коня святим чортом* (с. 72).

Досліджуваний текст характеризується частотнією використання різнотипних епітетів, що в контексті є багатофункціональними: підкреслюють художній образ, мають аксіологічний потенціал та естетичний: *Серце сірим ставало з червоного*, / *І від того, що сірим ставало, плакало...* (с. 143), ... *багряним брудом* (с. 151), *золотою водою* (с. 127).

На матеріалі поетичного тексту виокремлюємо такі типи епітетів: традиційні, фразеологічні, індивідуально-авторські, кольористичні, оксиморонні, епітети-прикладки:

- **традиційні епітети**: *білий цвіт* (с. 102), *небо голубе* (с. 11), *жертвовний вогонь* (с. 16);
- **фразеологізовані епітети**: *чума коричнева* (с. 17), *чорнозливні чорні війни* (с. 18);
- **індивідуально-авторські епітети**: *Жагу рум'яно-чисту*, / *Нестримно-полохку* (с. 138), *Афиноока осінь* (с. 102), *Для слова оленеподібного* (с. 83), *пісня веселковоспадиста* (с. 63), *сумнохвильні пальці* (с. 118);
- **кольористичні епітети**: *Фіолетові марева* (с. 83), *Бузкові сніги* (с. 43), *зелені вітри*, ... *сині бузьки*, ... *на червонолистій землі* (с. 83);
- **оксиморонні епітети**: ... *під безнебним небом* (с. 68), *нехристи хрещені* (с. 76), ... *Мадонна перлонна* / *І електронна* (с. 11);
- **епітети-прикладки**: *май-дурман* (133), *місяць-срібляр* (131).

Епітет – один із ключових елементів тропеїчного виміру тексту Тараса Мельничука, оскільки він часто включений в інші тропи, формує його оказіональну семантику та образну виражальність.

Порівняння в аналізованому тексті також частотне, якісно впливає на його форму і зміст. Виокремимо такі типи порівнянь:

– **сполучникові порівняння**: *І земля, як весільне запрошення – / З пшеницевою позолотою* (с. 107);

– порівняння у формі іменника в орудному відмінку: *Червоним бунтом зріє жито* (с. 52), *Ти ридав наді мною вдовами, / Як Україну били наругами* (с. 25);

– «порівняльне речення» [3, с. 74]: *Війна, як судьба невблаганна й химерна, / Гуцулів, мов тичинки, по землі порозносила* (с. 19);

– «описове порівняння» [3, с. 74]: *... світ його – тюрма* (с. 18), *Смерть – від дна, / Як війна, / Як медуза* (с. 19);

– «**порівняльно-приєднувальні конструкції**, побудовані за принципом образної аналогії, які створюють розлоге поетичне полотно завдяки своїй структурі і надають пояснення предметам та речам за рахунок порівняння» [3, с. 74]: *Я вмю радіти, / Як радіс той, / Хто на небо дивиться / Перед стратою* (с. 83).

Усі лексеми-складники будь-яких тропеїчних структур мають асоціативно-образний потенціал. На думку Н.Я. Іванишин, саме вони є «важливим засобом образотекстотворення, що впливає на процес та результат комунікації» [1, с. 192], зокрема художньої.

Як бачимо, особливістю ідіостилію Тараса Мельничука на тропеїчному рівні художнього мовлення є синкретизм – формальне напластування різних тропів у межах окремого вербального сегмента, що проєктує в контексті багатоплановість образної семантики. Накладання тропів (метафора-порівняння, метафора-оксиморон, епітет-порівняння, метафора-перифраз тощо) якісно впливає на асоціативно-образний рівень тексту, його художній смисл, естетичний потенціал.

Тропеїчні одиниці в поетичному текстовпросторі Тараса Мельничука виконують низку функцій:

– **експресивну** (формує ілюстративно-образний матеріал твору: *Плачуть райдуги, / Коли іншій людині / Перестасш вірити* (с. 84));

– **символічну** (локалізує в кольороназвах національно марковані семи: *Сумом суму не розрадиш – / Вір в калиновий вогонь* (с. 91) – калина – символ України);

– **інтертекстуальну** (вмонтовує в текст інформацію з відомих прецедентних феноменів, наприклад, біблійних, міфологічних, фольклорних, історичних тощо: *Срібну волосину Довбуш віддав сину, / Щоб ні меч, ні куля / Не взяла гуцула* (с. 74));

– **естетичну** (візуалізує авторський естетичний ідеал: *Попри вікна гуляй-вітер / Бочку з зорями котив* (с. 91));

– **текстотвірну** (конструює образний смисл тексту).

Висновки. Стилістичними домінантами тропеїчного виміру поетичного тексту Тараса Мельничука є дієслівні та іменникові метафори, індивідуально-авторські епітети, різнотипні порівняння, перифрази, оксиморони тощо, які часто синкретизуються з іншими вторинно семантизованими конструктами і насажені в тексті потужним функційним потенціалом (виконують експресивну, символічну, інтертекстуальну, естетичну, текстотвірну функції). Тропеїчний вимір тексту Тараса Мельничука формують оригінальні поетичні образи, вмонтовані в моделі класичних тропів.

Література:

1. Іванишин Н.Я. Комунікативно-прагматичні параметри блогу як жанру персональної інтернет-комунікації (на матеріалі текстів Людмили Лінник на сайті видання «Галицький кореспондент»). *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. №. 1 (21). С. 189–198.

2. Мацько Л.І. Стилiстика української мови : підручник. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
3. Рудь О.М., Горбатенко І.С. Функціонування тропеїчних засобів у поетичних текстах Сергія Жадана. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Журналістика»*. Том 33 (72). № 5. Ч. 1, 2022. С. 70–75.
4. Онопрієнко Т. Тропеїчні засоби реалізації прагматичної скерованості художнього тексту. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 2008. № 40. С. 181–185.
5. Українська мова. Енциклопедія. Київ : «Українська енциклопедія», 2000. 752 с.

References:

1. Ivanyshyn, N.Ya. (2021). Komunikatyvno-prahmatychni parametry blohu yak zhanru personalnoi internet-komunikatsii (na materialy tekstiv Liudmyly Linnyk na сайті vydannia "Halytskyi correspondent") [Communicative-pragmatic parameters of the blog as a genre of personal internet communication (based on the texts of Liudmyla Linnyk on the website of the publication "Halytskyi correspondent")]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia – Bulletin of Alfred Nobel University*, 1 (21), 189–198 [in Ukrainian].
2. Matsioko, L.I., et al. (2003). Stylystyka ukrainskoi movy: Pidruchnyk [Stylistics of the Ukrainian language: Textbook]. *Kyiv: Vyshcha shkola –Higher School*, 462 [in Ukrainian].
3. Rud, O.M., & Horbatenko, I.S. (2022). Funktsionuvannia tropeichnykh zasobiv u poetychnykh tekstakh Serhiia Zhadana [Functioning of tropic means in poetic texts of Serhiy Zhadan]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho – Scientific Notes of V.I. Vernadsky TNU*, 33 (72), 5(1), 70–75 [in Ukrainian].
4. Onoprienko, T. (2008). Tropeichni zasoby realizatsii prahmatychnoi skerovanosti khudozhnoho tekstu [Tropic means of implementing the pragmatic direction of the artistic text]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu – Bulletin of Zhytomyr State University*, 40 (*Philological Sciences*), 181–185 [in Ukrainian].
5. Ukrainska mova. Entsyklopediia [Ukrainian language. Encyclopedia]. *Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia"*, (2000). 752 [in Ukrainian].